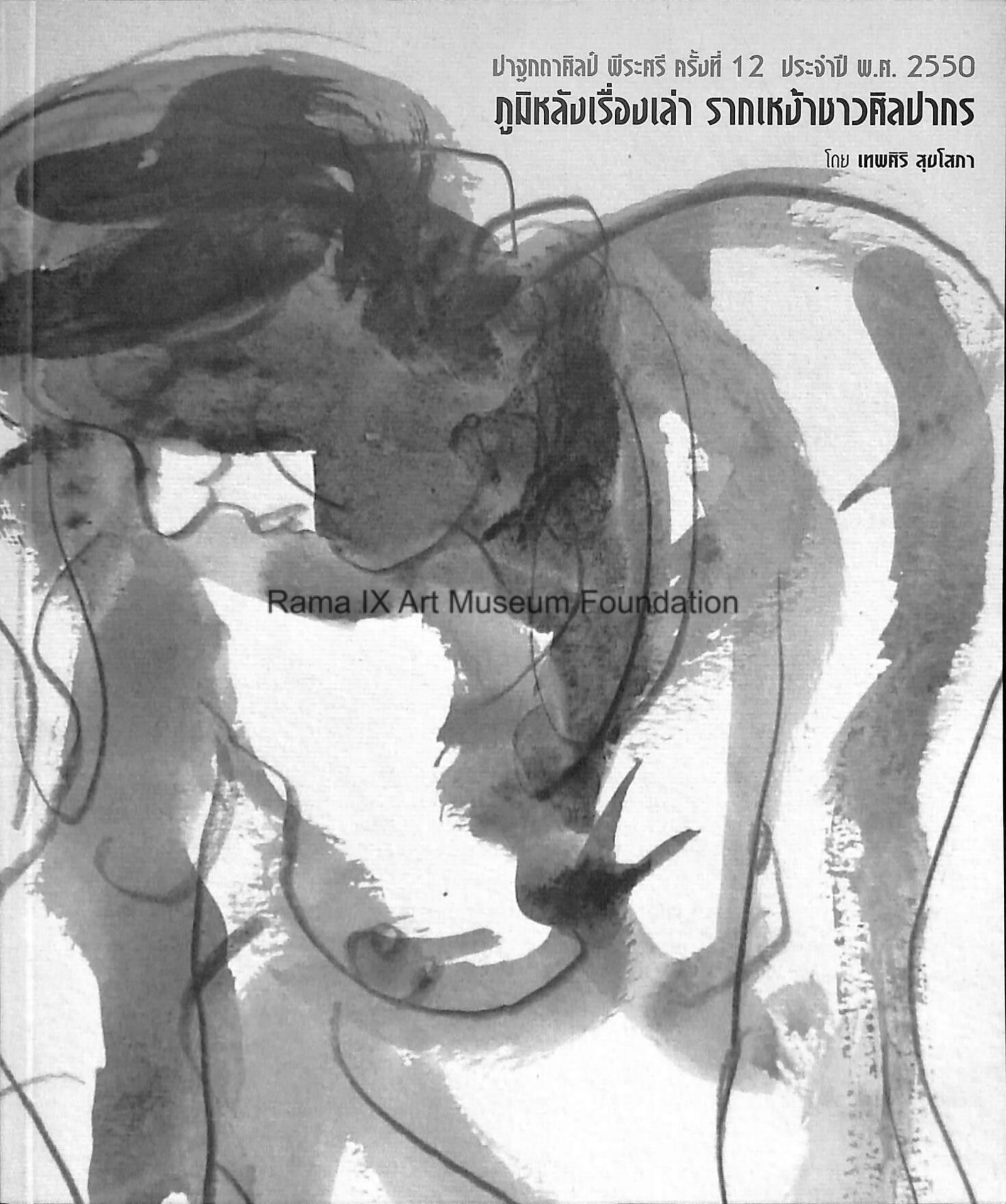

ปาฐกถาศิลป์ พระศรี ครั้งที่ 12 ประจำปี พ.ศ. 2550
ภูมิหลังเรื่องเล่า รากเหง้าชาวศิลปากร

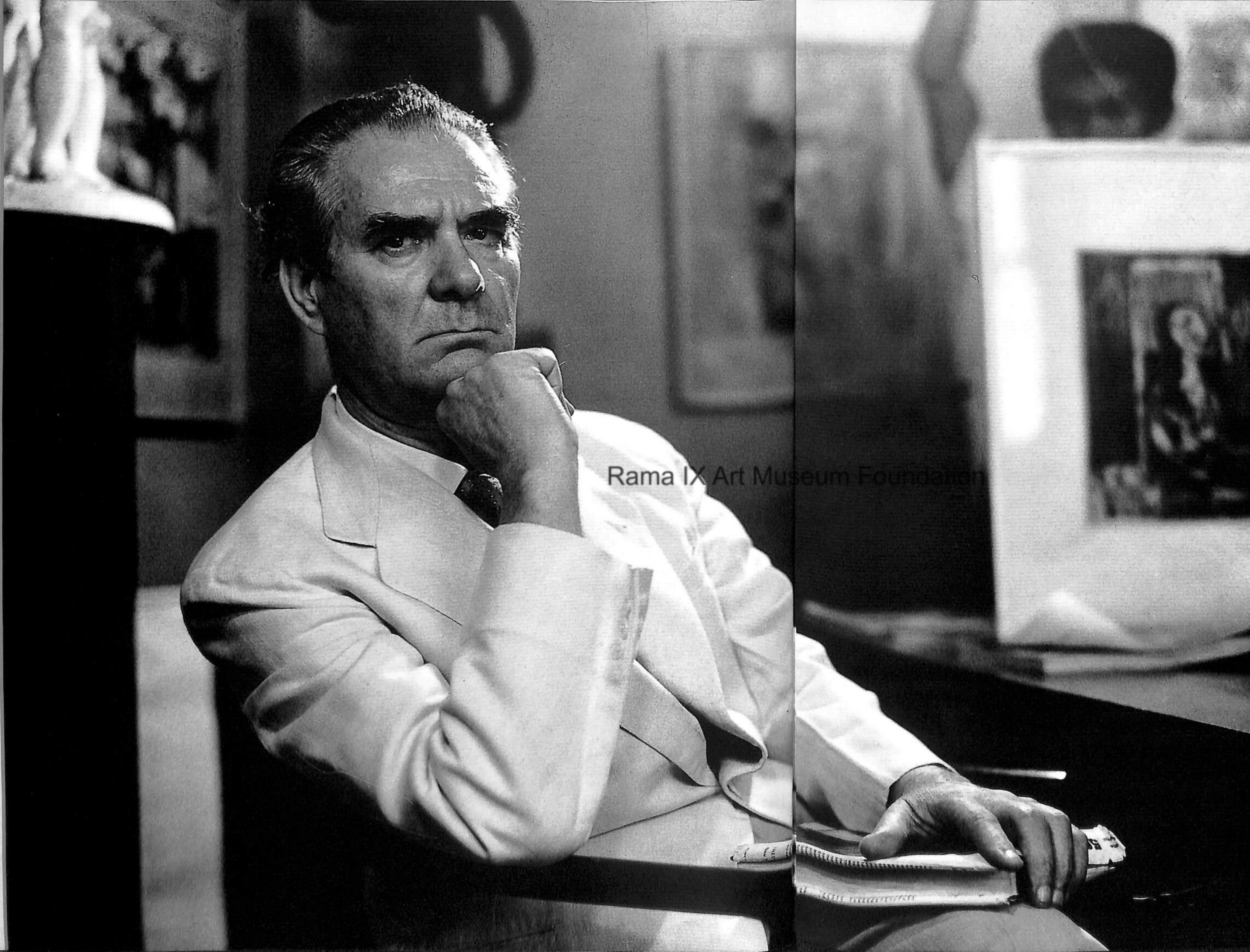
โดย เทพศิริ สุขโสภา

Rama IX Art Museum Foundation

ปาฐกถาศิลป์ พิธีกร ครั้งที่ 12 ประจำปี พ.ศ. 2550
ภูมิหลังเรื่องเล่า รากเหง้าชาวศิลปากร

โดย เทพศิริ สุขโสภา

Rama IX Art Museum Foundation

Rama IX Art Museum Foundation

‘พุ่มนี้ก็ลายเสียแล้ว’

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

ประกาศมหาวิทยาลัยศิลปากร
ว่าด้วยการประกวดศิลป พีระศรี
พ.ศ. 2549

โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงระเบียบมหาวิทยาลัยศิลปากรว่าด้วยการประกวดศิลป พีระศรี ประกอบกับ “ประกวดศิลป พีระศรี” เป็นชื่อประกวดที่มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรและผู้มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อวงการศิลปศึกษาของไทย เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้านศิลปศึกษาและวิทยาการสาขาต่างๆ ที่สัมพันธ์กับศิลปะและเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ให้แก่ผู้สนใจทั่วไป ดังนั้น อธิการบดีโดยมติที่ประชุมคณะบดี ครั้งที่ 13/2549 เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2549 จึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

- ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบมหาวิทยาลัยศิลปากรว่าด้วยการประกวดศิลป พีระศรี พ.ศ. 2549”
- ข้อ 2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 เป็นต้นไป
- ข้อ 3. ให้ยกเลิกระเบียบมหาวิทยาลัยศิลปากรว่าด้วยการประกวดศิลป พีระศรี พ.ศ. 2545
- ข้อ 4. ให้กำหนดระเบียบการสำหรับการประกวดศิลป พีระศรี ดังนี้

4.1 ผู้ประกวด เป็นบุคคลผู้มีผลงานการศึกษาค้นคว้าหรือมีผลงานสร้างสรรค์ดีเด่นเกี่ยวกับศิลปะ หรือวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับศิลปะในแนวเรื่องที่กำหนดไว้ตามข้อ 4.2 และเป็นผู้ที่คณะกรรมการประกวดศิลป พีระศรี ได้พิจารณาคัดเลือกและเชิญเป็นผู้บรรยาย

4.2 แนวเรื่องประกวด เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ เช่น การสร้างสรรค์งานศิลปะ ประวัติศาสตร์ศิลปะ นิทรรศการและการเผยแพร่งานศิลปะ การอนุรักษ์ศิลปะ ชีวประวัติศิลปิน วิทยาการที่สัมพันธ์กับศิลปะ การวิจารณ์ศิลปะ ศิลปศึกษา เป็นต้น

4.3 วิธีการคัดเลือก

- 4.3.1 ผู้เสนอชื่อ ได้แก่ กรรมการประกวดศิลป พีระศรี สถาบัน หรือองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะตามที่คณะกรรมการประกวดศิลป พีระศรี พิจารณา
- 4.3.2 การเสนอชื่อ ให้ผู้เสนอชื่อส่งชื่อและประวัติย่อของผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อจำนวน 2 ชุด ถึงประธานคณะกรรมการประกวดศิลป พีระศรี มหาวิทยาลัยศิลปากร ไม่เกินเดือนเมษายนของปีที่มีการประกวด
- 4.3.3 การคัดเลือก ให้คณะกรรมการประกวดศิลป พีระศรี เป็นผู้คัดเลือกประกวดในแต่ละปี ทั้งนี้ ให้การตัดสินใจของคณะกรรมการประกวดศิลป พีระศรี เป็นที่สิ้นสุด และให้ประกาศผลการตัดสินภายในเดือนพฤษภาคมของปีที่มีการประกวด

4.4.4 เมื่อคัดเลือกประกวดได้แล้ว ให้ประกวดส่งหัวข้อและบทประกวดที่มีคุณค่าด้านวิชาการเหมาะสมแก่ยุคสมัยและเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยจัดทำเป็นภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศ มีความยาวประมาณ 15 - 20 หน้า กระดาษมาตรฐาน จำนวน 2 ชุด ถึงประธานคณะกรรมการประกวดศิลป พีระศรี มหาวิทยาลัยศิลปากร ภายในเดือนกรกฎาคมของปีที่มีการประกวด บทประกวดที่เสนอจะต้องเป็นบทที่เรียบเรียงขึ้นใหม่และไม่เคยเผยแพร่ที่ได้มาก่อน

ข้อ 5. ให้กำหนดเกียรติคุณและรางวัล ดังนี้

5.1 เหรียญเกียรติคุณประกวดศิลป พีระศรี

5.2 เงินรางวัล จำนวน 80,000 บาท (แปดหมื่นบาทถ้วน)

ข้อ 6. ให้กำหนดการแสดงผลประกวดและมอบเกียรติคุณและรางวัลในวันศิลป พีระศรี ทุกวันที่ 15 กันยายน ของปีที่มีการประกวด

ข้อ 7. ให้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่บทประกวดในนามมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีคณะกรรมการประกวดศิลป พีระศรี เป็นผู้จัดพิมพ์

ข้อ 8. ให้อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรรักษาการตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2549

วิวัฒน์ อัคร

(รองศาสตราจารย์ ดร. วิวัฒน์ชัย อัคร)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร

ประกาศมหาวิทยาลัยศิลปากร
เรื่อง ผลการคัดเลือกผู้แสดงปาฐกถาศิลป์ พระศรี ประจำปี พ.ศ. 2550

ตามระเบียบมหาวิทยาลัยศิลปากรว่าด้วยการปาฐกถาศิลป์ พระศรี ได้กำหนดให้มีการคัดเลือกผู้แสดงปาฐกถาศิลป์ พระศรี เป็นประจำทุกปี

บัดนี้ คณะกรรมการปาฐกถาศิลป์ พระศรี ประจำปี 2550 ได้พิจารณาตัดสินให้ นายเทพศิริ สุขโสภา เป็นผู้แสดงปาฐกถาศิลป์ พระศรี ประจำปี 2550 ในหัวข้อเรื่อง "ภูมิหลังเรื่องเล่า รากเหง้าชาวศิลปากร" โดยมีกำหนดการแสดงปาฐกถาในวันที่ 15 กันยายน 2550

ประกาศ ณ วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ)
คณบดีคณะโบราณคดี รักษาการแทน
ผู้รักษาราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร

สารจากอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร

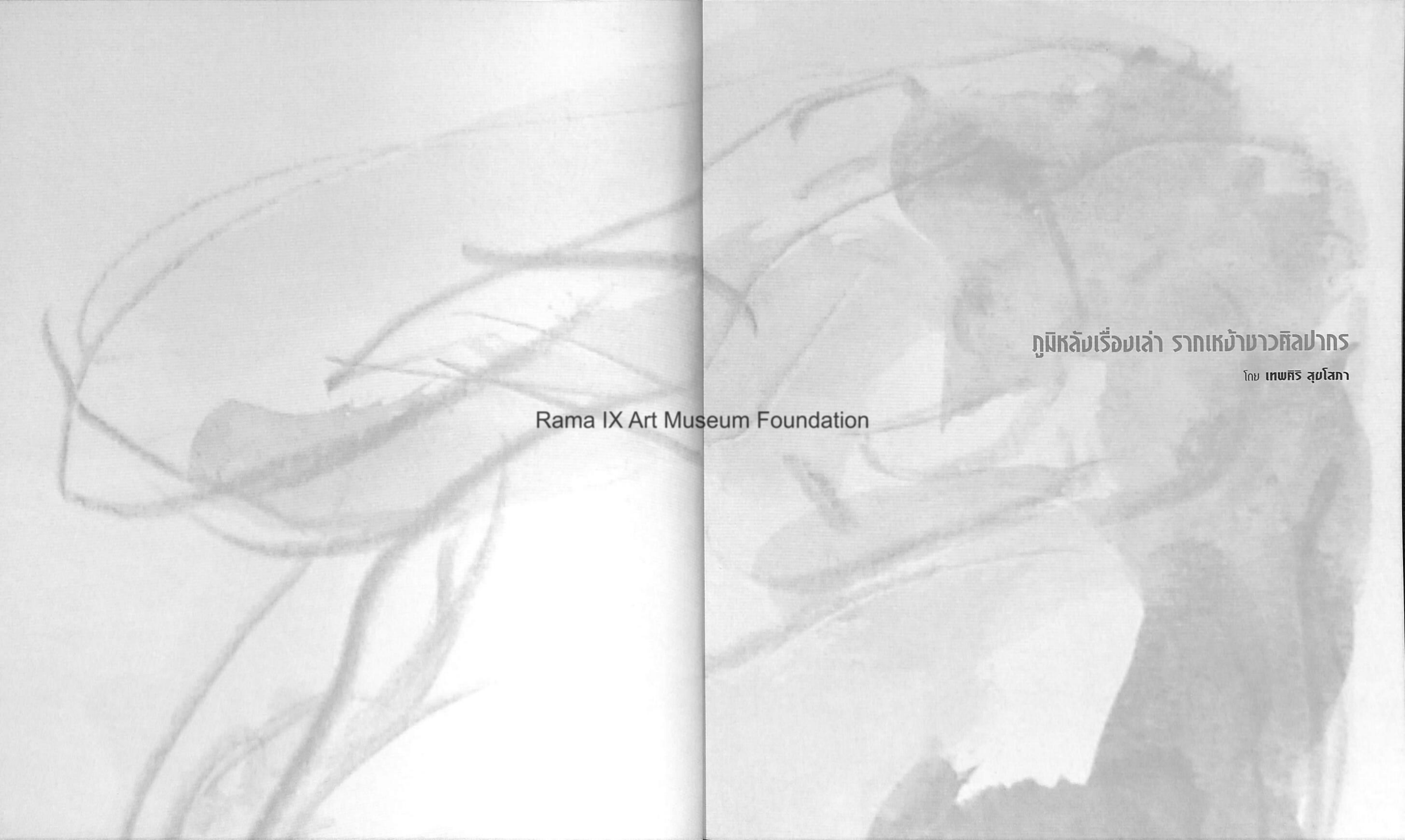
ศาสตราจารย์ศิลป์ พระศรี ปุชนิยมบุคคลที่มีค่ายิ่งแก่วงการศิลปะของประเทศไทย เป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรและวางรากฐานศิลปะร่วมสมัยให้แก่ประเทศไทย นับได้ว่าเป็นผู้มีคุณูปการทั้งในด้านการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะและการวางหลักเกณฑ์การศึกษาวิชาศิลปะ ทั้งนี้ เพื่อรำลึกถึงปรมาจารย์ด้านศิลปะของไทยผู้ทรงคุณค่า มหาวิทยาลัยศิลปากรจึงจัดการแสดงปาฐกถาศิลป์ พระศรี เนื่องในวันศิลป์พระศรี ขึ้นเป็นประจำทุกปี

ในปีนี้คณะกรรมการปาฐกถาศิลป์ พระศรี ได้พิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศิลปะในสาขาต่างๆ เป็นผู้แสดงปาฐกถา และเสนอชื่อนายเทพศิริ สุขโสภา เป็นผู้แสดงปาฐกถาศิลป์ พระศรี ประจำปี 2550 ในหัวข้อ "ภูมิหลังเรื่องเล่า รากเหง้าชาวศิลปากร" โดยกำหนดจัดการแสดงปาฐกถาในวันที่ 15 กันยายน 2550

นายเทพศิริ สุขโสภา เป็นศิษย์เก่าคณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านเป็นศิลปินที่มากมายความสามารถ ทักษะลายเส้นและสีลงในงานศิลปะของท่านมีความแม่นยำและงดงามเป็นแบบฉบับของตัวเอง โดยเฉพาะการเขียนภาพประกอบนวนิยาย เรื่องสั้น หรือบทกวี นอกจากนี้แล้วท่านเป็นนักเขียนที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการประพันธ์โดยเฉพาะนวนิยายสำหรับเยาวชนคือหนังสือฟ้าปาใหญ่ ซึ่งได้รับรางวัลยอดเยี่ยมปีเด็กสากล 2522 ท่านเป็นนักประกอบกิจกรรมเยาวชนดีเด่น เป็นนักเล่นกีฬานานที่มีความสามารถสูงในยุคสมัยนี้ที่หาได้ยาก ท่านเป็นศิลปินที่เอื้ออาทรให้แก่เหล่าศิลปินรุ่นน้องรุ่นใหญ่ และเป็นนักเล่นกีฬานานที่สร้างความเพลิดเพลินและจินตนาการให้แก่เด็กตัวน้อยๆ นับว่าท่านเป็นบุคคลที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติ ท่านได้อุทิศตนเพื่อสังคมและเยาวชนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ในนามมหาวิทยาลัยศิลปากร ขอขอบพระคุณนายเทพศิริ สุขโสภา ศิษย์เก่าอาวุโสชาวศิลปากรที่กรุณาให้เกียรติมาแสดงปาฐกถาศิลป์ พระศรี ประจำปี 2550 เพื่อถ่ายทอดภูมิหลังที่ท่านสะสมมายาวนาน

(นายภราเดช พยัณวิเชียร)
รักษาราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร

Rama IX Art Museum Foundation

กุ่มหลังเรือเก่า รากเหง้าชาวศิลปากร

โดย เทพศิริ สุขโสภา

ภูมิหลังเรื่องเล่า รากเหง้าชาวศิลปากร

1

ภูมิหลัง

เดิมเราอยู่กับวัด ทำงานคู่กับพระ เป็นช่าง สุดแต่ท่านจะให้วาดปั้นอะไร วาดเทวดา ปั้นยักษ์ หวังได้บุญ ตายไปเกิดในสวรรค์ ว่ามีวิมานหลายชั้น และมีรถอยู่ลึกหลายขุม จดจารไว้ในไตรภูมิเป็น ภาษาพระ ท่านว่าอ่านออกแปลได้ สมัยที่ภาษาไทยยังไม่มีตัวหนังสือมากนัก

ก่อนนั้น บ้านเมืองเป็นป่าเต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ มีเทวดาและผีสิง ช่วยได้ถ้าให้วิธีปลุก เมื่อแรก พุทธศาสนาเข้ามา ว่าสามารถขับปราบผีมารหรือมนุษย์ พระชี้ทางไปสวรรค์นิพพานชาติหน้าได้

เราวาดและปั้นพระพุทธรูปเจ้าอาวาสโดยไม่เคยเห็นองค์ท่าน แต่พระว่าท่านเห็นและบอกได้ด้วยการ หลับตา ท่านสอนมุสาวาทาว่า เราไม่สงสัย เคลื่อนมือไปตามคำท่าน เป็นรูปปั้นวาดให้ผู้คนทั้งเมืองกราบไหว้ ผลงานจากมือเราช่วยชาวบ้านให้เห็นสวรรค์นรก

ครั้นได้ฟังพระสวดมนต์เข้าท่องขึ้นใจทุกคำแม้ไม่รู้ความ บ้างลงบวชกลายเป็นพระช่าง สร้างโบสถ์ วัดลักรักปิดทองด้วย วัดกลายเป็นที่รวมช่าง เป็นแหล่งความรู้ชีวิตด้านธรรมะและศิลปะ

เราพวกช่างช่วยสร้างสุขให้ปรากฏจดจำตลอดไปในประวัติศาสตร์ชาตินี้ ว่าเป็นเมืองที่พระพุทธรูปองค์เคยเสด็จ แต่แล้วสุขที่ยั่งยืน ทั้งเมืองร้าง ปรางค์เจดีย์วิหารล้ม ปาเถวาลัยพันธุไม้ขึ้นคลุมอับชื้นเป็นที่ ลิงสู่ของลิงลึกลับ ไม่มีคนอยากเข้าใกล้ ความกลัวปกป้องซากศพทำให้เหลืรอดมาหลายชั่วคน บางวัดเหลือ แต่ฐานชุกชี พระพุทธรูปสำริดหาย หมดคนกราบไหว้ท่านไม่ยอมอยู่

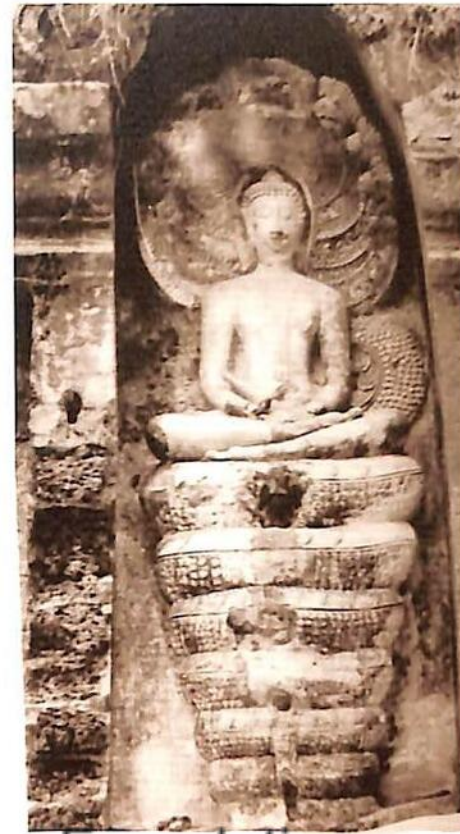
คนแถวนี้วันนี้อยู่เชื่อว่า ตัวประหลาดๆ ครั้งคนครึ่งสัตว์ในลวดลายที่เราวาดปั้นนั้นเคยมีตัวจริง วิ่งเดินอยู่รอบวัด แทบไม่มีใครนึกไปถึงนายช่างผู้อำภัพเป็นพลเมืองชั้นสอง เวียนวนแต่จะวาดจะปั้นไม่หวัง มาก หากตายขอให้กลับมาเกิด ได้เห็นและจับคลำผลงานที่ตัวเองทำได้

เมื่อสุขที่ยั่งยืน อยู่ยากยิ่ง ต่างชาติพาเรือเข้ามาค้า เห็นยอดปรางค์ปราสาทประดับทองระยิบระยับ แต่ละวัดมียอดแหลมสลับลอนนบลิบยอด ว่ากันว่าเมื่อเกือบสี่ร้อยปีแล้ว ฝรั่งเศสก็พากันวาดลายเส้นไว้ พระพุทธรูป มากหลายประดับเครื่องทรงลวดลาย ฝีมือวิจิตรพิสดารกว่ายุคใด ขบวนเรือยาวในราชพิธีเจ้าหลักหัวเรือ รูปสัตว์ในวรรณคดีว่ามีถึง 180 ลำ จักรพรรดิพร้อมเหล่าเรือเต็มลำน้ำ มีวัดปราสาทราชวังเป็นฉากหลัง ใครกัน เลิศสร้างถ้าไม่ใช่ช่างวาดช่างปั้น และช่างก่อสร้าง ยังช่างรักปิดทอง ช่างต่างๆ รวมกันสิบหมู่ รวมเป็นกองทัพช่าง จึงเลืกสร้างอยุธยาให้เป็นเมืองงามได้

Rama IX Art Museum Foundation

เมืองเก่าศรีสัชนาลัย สุโขทัย

ผู้คนอยู่ยำนั่นว่ารู้มรยาณภาษา วาจาเป็นเจ้าบทเจ้ากลอน เล่าร้ายได้ทั้งภาษาวัดแลภาษาวัง มีคำ สรรเสริญและสาปแช่ง คำเจ้าคำไพร่ ใช้คำให้ป็นกันไต่กันคล้องจอง เมื่อมีคนดริบ์ เอาคำใส่ท่านองร้องเข้า ก็ปลุกเร้าให้ลุกขึ้นร้ายรา แต่งองค์ทรงเครื่องอย่างที่เราวาดเราปั้น

เมื่อตัวหนังสือมีมากขึ้นก็เขียนโคลง แต่งเป็นเรื่องๆ ให้บ้านเมืองมีสีสัน ชื่ออยุธยาละบือลือไกล ชื่อเมืองซึ่งท้าทายว่าใครก็ไม่อาจรบชนะ จนถึงปี พ.ศ. 2310 จึงล่ม

พม่าเข้ามาล้อมกรุง ครั้นนั้นว่านานสองปีเศษเกิดอาเพศเป็นนิมิต น้ำตาพระที่พวกเราปั้นไหลอาบ กาบินมาเสียบตายปลายยอดเจดีย์ อายุแผ่นดินถึงกาลขาด อากาศก็วิปริตบอกเหตุกลาง วันอังคารเดือนห้า ขึ้นเก้าค่ำปีถุน พม่าก็ยังเป็นระดมเข้ามาเอาเพลิงจุดเชื้อที่รากกำแพงจนทรุด เหลาค่า เข้ากรุงได้เอาไฟเผา พระราชวังแล้ววัดเจ็ดวันเจ็ดคืน แล้วกวาดเอาคนชัตรีย์ ชัตติยวงศ์ ท้าวพระยาเสนาบดีทั้งปวงไป

ว่าตายครั้งนั้นเป็นแสน พม่ากวาดต้อนผู้คนและของมีค่ามหาศาลล้นสิ่งของวิจิตรอลังการสุดฝีมือ ช่างเรา ว่าพื้นทุกชิ้นล้วนสลักประดับประดาจากฐานเสาจนสุดหลังคา พระพุทธรูปสำริดโลหะหุ้มหามาทุกขนาด ทุกปางระเบิดเป็นเสี่ยงๆ กลางกองไฟใหญ่สุดในประวัติศาสตร์ ใช้งานศิลปะวิจิตรที่สุดเป็นเชื้อเพลิง

เมื่ออยุธยาล่มถึงขั้นน้ำขึ้น ผู้คนทั้งปวงที่เหลือรอดก็ล่องตามลำน้ำไปทางใต้จนใกล้ปากทะเล ขึ้นฝั่ง สร้างกรุงเทพฯ เมืองใหม่บนที่ลุ่มต่ำน้ำกร่อยเจือเค็มเค็มด้วยโคลน เมื่อแรกอาลัยเมืองเก่าซึ่งเหลือแต่ถ้ำน้ำ ถ้ำระดมช่างที่รอดมาก่อสร้างหัวจั่วลงเมืองใหม่ให้งามคล้ายเดิม ลูหลายรัชกาลก็ยังทำไม่สำเร็จ เมื่อต่างชาติ มาค้าสองฝั่งเจ้าพระยาเต็มด้วยเรือพายและเรือแพ เรือสำเภาปีกใหญ่ เรือกำปั่นจากทุกทิศ เรือกลไฟปล่อย คว้นลำยาว เรือพายเล็กๆ นับพันลำพายยามเข้ามล้อมเรือใหญ่ เสนอขายซื้อหรือแลกสินค้า จากมโหฬารนี้ ฝรั่งเศสว่ากว้างไกลเป็นไมล์ๆ

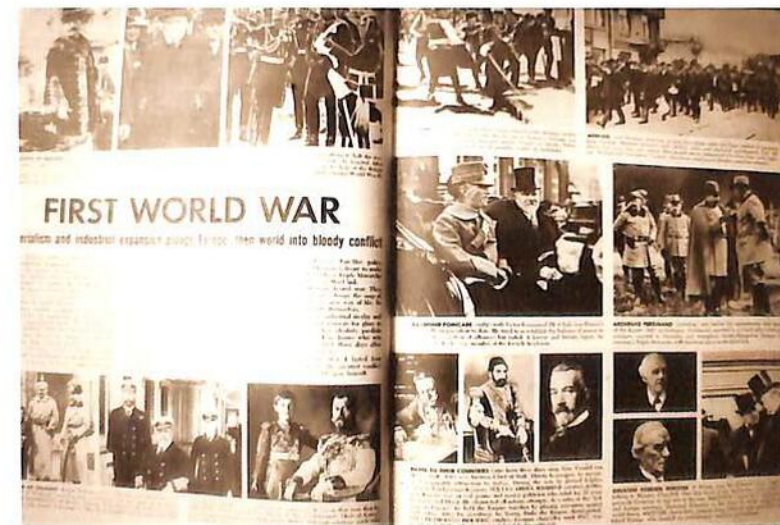
ต่อมาไม่นานฝรั่งเศสเองทำสัญญาเอาเปรียบค้าขาย ยึดเมืองชายแดนของเรา ประเทศรอบบ้านตก เป็นเมืองขึ้น "การศึกสงครามข้างญวนข้างพม่าก็เห็นจะไม่แล้ว มีอยู่ก็แต่ข้างฝรั่งเศสให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียที แก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิด ควรจะเรียนเอาไว้ก็ให้อาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือหรือเลื่อมใสไปเสียทีเดียว" เมื่อเจ้านายไปเห็นยุโรปแล้วตระหนักว่าบ้านเมืองตัวเองล้าหลัง จึงคิดสร้างบ้านแปงเมืองใหม่ให้ทันสมัย

2

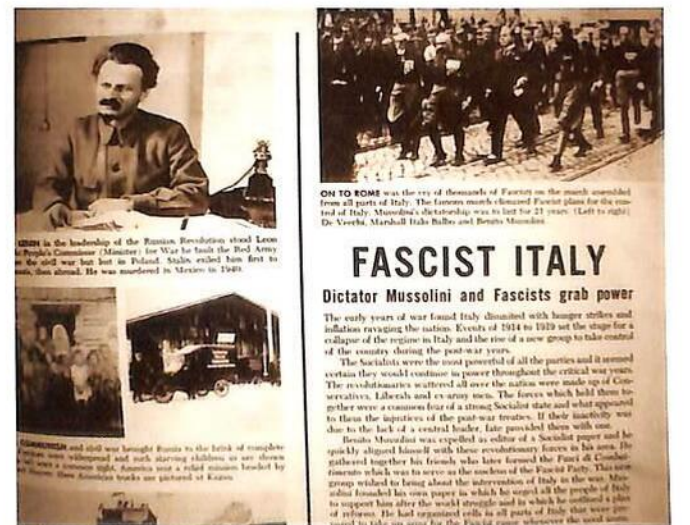
พ.ศ. 2466

วันหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ต้นปี พ.ศ. 2466 ศาสตราจารย์ฝรั่งช่างปั้นท่านหนึ่งชื่อคอร์ราโด เฟโรจี จากประเทศอิตาลีที่รุ่งเรืองทุกด้านทุกทาง เคยเป็นศูนย์กลางศิลปะในยุโรป โมเคิลแองเงเลผู้สลักหินอ่อน เดวิดและแม่พระโพเอตตา ทั้งดาวินชี ที่วาดโมนาลิซาก็เป็นคนประเทศนั้น

ท่านนั่งเรือข้ามทวีปเข้ามาทางปากน้ำเจ้าพระยา หลังผ่านการคัดเลือกเป็นหนึ่งในเดียวจากบรรดา นายช่างฝีมือเลิศนับร้อยเพื่อมาทำงานในราชสำนักสยาม ท่านยอมตื่นใจกับฉากเรือน้อยใหญ่ขวกไขว่ เหลือจะนับไปจนสุดค้งน้ำ ตามที่ฝรั่งรุ่นก่อนเรียกว่าเวนิสแห่งตะวันออก

สงครามโลกครั้งที่ 1 พ.ศ. 2457-2461

ฟาสซิสต์ครองอิตาลี 1 ปี ก่อนอาจารย์เฟโรจีมาสยาม พ.ศ. 2466

ศิลปินโมเนต์ (ใส่หมวกชาย)
นายกรัฐมนตรีเคลเมนโซ (ใส่หมวกขาว)

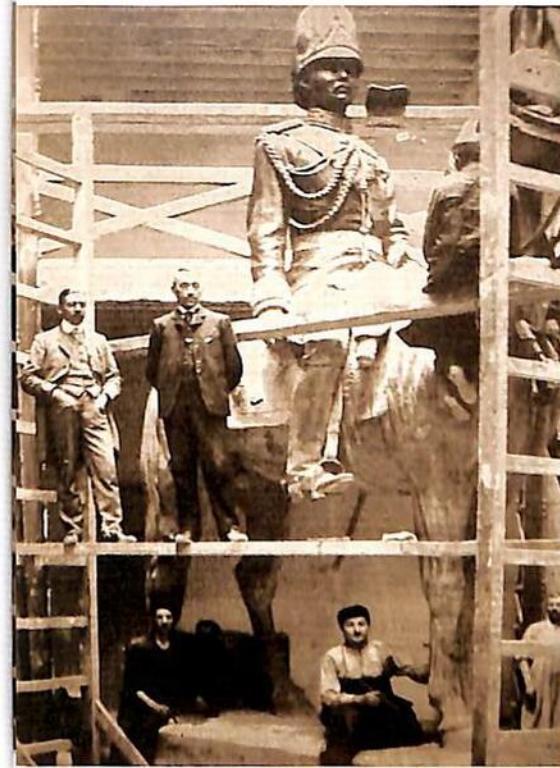
กรุงเทพบางกอกเมืองพุทธศาสนาผู้คนยิ้มแย้มรักสงบ แต่อ่านออกเขียนได้มีน้อย การศึกษาเพิ่งบังคับให้เด็กเรียนหนังสือสองสามปีก่อนอาจารย์เฟโรจิมา ส่วนใหญ่ทำไร่ไถนา เพิ่งพ้นจากการเป็นทาสไพร่ ยอมรับในชาติตระกูลไม่อาจเป็นเจ้านาย การเรียนเขียนอ่านไม่จำเป็น พ่อไปนา แม่หุงข้าวเฝ้าบ้าน ลูกหลานหาพินดักน้ำตำข้าวเลี้ยงควาย ไม่มีจิตคิดใหญ่ไผ่สูง

ท่านตัดสินใจมาประเทศนี้ อาจเป็นด้วยรู้ว่าสยามเคยสังห็นอ่อนแออดีหลายล้าเรือก่อนหน้านั้นเพื่อก่อสร้างวังและพระที่นั่งต่างๆ สยามประเทศมีชื่อเสียงมาแต่สมัยอยุธยา ภาพวาดลายเส้นปรากฏเป็นหลักฐานต่อมากษัตริย์เสด็จประพาสยุโรปแะอิตาลี ทรงเห็นความทันสมัย อาคารการก่อสร้างหุรหุรา มีรูปปั้นคนขี่ม้าสวยงามริมถนน จึงอยากให้บ้านเมืองเราก้าวหน้า หนุ่มอิตาเลียนอายุ 16 เดเรียนเข้าเรียนศิลปะ ย่อมเห็นข่าวคราวพระองค์ และตอนเด็กอายุ 5 ขวบก็มีข่าวท่านเสด็จมาแล้วหนหนึ่ง จึงทิ้งบ้านเมืองมา ยิ่งสยามเป็นประเทศที่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี และอเมริกา ในสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อ 6 ปีก่อนและเป็นฝ่ายชนะอีกด้วย

สงครามใหญ่ครั้งนั้นเริ่มจากปี พ.ศ. 2457 อาจารย์เฟโรจิอายุ 23 เรียนจบศิลปะพอดี เยอรมันเข้าข้างออสเตรียที่รบกับเซอร์เบีย แล้วบานปลายขยายเป็นสงครามโลกครั้งแรก สยามเข้าร่วมปี พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นปีที่เลนินโค่นระบบกษัตริย์ปฏิวัติรัสเซีย รุ่งปีถัดมาจึงเจรจาสงบศึก นายกรัฐมนตรีเคลเมนโซแห่งฝรั่งเศสได้ชื่อว่าเป็นสิ่งพิเศษในบรรดาผู้นำสี่ชาติมหาอำนาจ มีความสามารถพูดได้หลายภาษา ใช้วาจาบีบกระหน่ำเยอรมันให้จ่ายค่าสงครามอย่างชนิดไม่ยอมให้โง่หัว เป็นปีที่ศิลปินโมเนต์ดีใจบอกนายฯ เฒ่าผู้เฒ่าอายุคร่าวเดียวกันว่าจะวาดภาพดอกบัวชุดใหญ่ แต่ละภาพยาวหลายเมตรให้เป็นของขวัญประเทศฝรั่งเศสฉลองชัยชนะสงครามนั้น

ระหว่างกำลังวาด ปีที่อาจารย์เฟโรจีกำลังเดินทางมาสยาม โมเนต์มีปัญหาตาต้อบอดสี เห็นแดงเป็นเขี้ยวคงหงุดหงิดทำท่าจะบอกเลิกสัญญาให้ภานายฯ เคลเมนโซ ซึ่งไปมาหาสู่และเขียนจดหมายคุยกันเป็นประจำถึงกับอุทานประภาศว่า "คุณจะเป็นใคร จะป่วยหรือแก่แคไหน เป็นศิลปินหรือไม่ก็ตาม คุณไม่มีสิทธิปฏิเสธคำสัญญาแห่งเกียรติยศ โดยเฉพาะคำสัญญาที่มีให้กับฝรั่งเศส" ทั้งคู่อายุคร่าวปู้ด้วยกัน ปีนั้นโมเนต์อายุ 84 อีก 2 ปี ก็ตาย

อาจารย์เฟโรจีก่อนมาถึงเมืองเรานั้น สงครามโลกครั้งแรกเพิ่งจบไป 4 ปี ย่อมเห็นสงครามเต็มตา แม้

รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 2 พ.ศ. 2450

Rama IX Art Museum Foundation

อิตาลีจะเป็นฝ่ายชนะ แต่ก็สูญเสียย่อยยับทั้งฝ่ายชนะและแพ้ คนตายราว 14 ล้านคน มากกว่าประชากรประเทศเราในเวลานั้น คนเจ็บและพิการราว 30 ล้านคน เฉพาะอิตาลีประเทศเดียวตาย 6 แสน

ยามศึกบางเมืองคนทางบ้านบาดเจ็บล้มตายมากกว่าทหารแนวหน้า สูญเสียทั้งคนและทรัพยากรมหาศาล หลังสงครามอดอยากขาดแคลนไปทั่ว ไหนจะโรคระบาด เงินกลายเป็นเศษกระดาษ เศรษฐกิจตกต่ำ คนรวยกลับจน ใจคนร้ายมากขึ้น ตกงาน เกิดจลาจล เพราะได้ค่าแรงไม่พอ เก็บภาษีก็มาก รัฐบาลล้มๆ ลุกๆ ต้องใช้ความเด็ดขาดแก้ปัญหาความวระส่ำระสาย ดูไม่มีความหวัง

มุสโสลินีทหารผ่านศึกก็รวมพวกที่เรียกว่าฟาสซิสต์เข้ายึดการปกครองอิตาลี พ.ศ. 2465 กษัตริย์ยอมให้เป็นนายกรัฐมนตรีก็ยุบพรรคอื่นเหลือพรรคตนพวกเดียว รวบอำนาจอย่างเผด็จการให้ขึ้นกับส่วนกลาง ปรับปรุงบ้านเมือง ปราบโจร สร้างถนนหนทาง เปลี่ยนที่ดินรกร้างเป็นไร่นา เป็นธรรมดาจะแก้ความวุ่นวายสืบสนหลังสงคราม ต้องหาทางไปเอาวัตถุดิบจากแหล่งอื่นๆ แล้วเกิดพิพาทขัดแย้งตามมาอีก

หลังมุสโสลินีขึ้นเป็นนายฯ ได้ปีเดียว อาจารย์เฟโรจิกี้เดินทางจากอิตาลีมาล้งักัดกระทรวงวังเจ้าพระยาธรรมาฯ ทดสอบฝีมือให้ปั้นพระบรมรูป รัชกาลที่ 6 จากภาพถ่ายคล้ายกับลองของ ผลออกมาล้มเหลว พระพักตร์เป็นฝรั่ง ผิดหวังตามๆ กัน ว่าไม่น่าจ้างไว้ เป็นใครก็งทุกษ์ จะอธิบายเป็นภาษาไทยก็พูดไม่เป็นอีกเล่า ดีที่ได้ฝรั่งเคยอยู่เมืองไทยนะให้ไปหาสมเด็จพระยานริศาฯ พระองค์เป็นนายช่างใหญ่สุดในสยามความสามารถสูงจะเข้าใจปัญหา เมื่อเข้าเฝ้าเล่าเรื่องถวาย สมเด็จพระยานริศาฯ จึงว่าผู้จัดการไม่เข้าใจเรื่องศิลปะ ต้องปั้นจากพระพักตร์องค์จริงจึงจะได้ แล้วท่านเองก็นั่งเป็นแบบให้ ผลงานออกมาเหมือนเสียจน เหลือเชื่อ ตื่นเต้นยอมรับกันไปทั่ว

โอกาสทองมาถึง เมื่อจะมีงานฉลอง 150 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2475 พร้อมเปิดสะพานพุทธอยากให้มรูปปั้นพระบรมราชานุสรณ์รัชกาลที่ 1 ณ เชิงสะพานนั้น เป็นพิธีใหญ่โตของแผ่นดิน อาจารย์เฟโรจิกี้กับสมเด็จพระยานริศาฯ หนึ่งในคณะอภิรัฐมนตรี 5 ท่าน ได้ร่วมงานสำคัญครั้งแรกด้วยกัน เป็นปีที่สิบที่อาจารย์เฟโรจิมารับราชการในราชสำนักสยาม ซึ่งผลิตแผ่นดินเป็นรัชกาลที่ 7 แล้ว และจะมีเหตุการณ์อันน่าตื่นใจ ยิ่งใหญ่และคาดไม่ถึง

3

พ.ศ. 2476

วันพระราชพิธีฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ฯ 150 ปี เดือนเมษายน พ.ศ. 2475 ผู้คนนับหมื่นแสนหลั่งไหลสู่พระนครเนื่องแน่น บ้างมาอาศัยวัดอาศัยญาติผู้ศีกักขังไว้ก่อนวันงาน ซึ่งมีการซ้อมขบวนพริ่ก่อนวันจริงยังมีวันพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อหน้าพระพักตร์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วันต่อมาจึงเป็นวันจริง ตอนสาย ขบวนพยุหยาตราจากจุดรวมพลบริเวณพระบรมมหาราชวังเคลื่อนขบวนยาวเหยียดนับกิโลเมตรไปยังสะพานพุทธ ในชุดสวยงามเต็มยศ มีขบวนปืนใหญ่เทียมม้า พลรบในชุดต่างๆ มีวงดุริยางค์ แตรวง กลองชนะ ปี่ขวา ฆ้องวงมโหรี ขบวนรถเหล็กทหารปืนใหญ่ก็ก้อง มุ่งเข้าหาสะพานที่ประดับประดาดงงาม พระบรมรูปสำริดรัชกาลที่ 1 ประทับหนักแน่น อาจารย์เฟโรจิผู้ปั้นแต่งขบวนราชการเต็มยศเหตุใดจะไม่ยืนอยู่ตรงนั้น และสมเด็จพระยานริศาฯ ผู้ออกแบบขบวนพระที่นั่ง รวมทั้งเจ้านายสำคัญๆ แห่งราชสำนัก ขบวนเสด็จหยุดชั่วขณะ พระองค์ทรงจุดเครื่องสักการบูชา เสียงปี่กลองแตรวงต่างๆ ก็แข็งแช่ ปืนใหญ่ทั้งทหารบกทหารเรือยิงขึ้นสรรเสริญพระบารมี จากนั้นขบวนยาวเหยียดเคลื่อนผ่านข้ามสะพานไปแล้ววกกลับมาบรรจบ เพื่อส่งเสด็จฯ ดำเนินกลับ โดยขบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารค

กระบวนกองเรือลอยลำรอ รัวรับสามครั้งแล้วระรัวถึงส่งสัญญาณเคลื่อนลำ ปรับจิงหระพาย รัวขบวนเรือเป็นทิวแถวสามสาย เรือเสื่อคำรณสินธ์ เรือเสื่อทะยานชล เรือกลอง เรือดั่ง เรือแซงเจ็ดลำนำแถวก่อนขบวนเรือพระที่นั่งนำโดยเรือกลองใน ถัดไปถึงเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงษ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ประทับบนเรือนั้น ตามมาด้วยเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือเอนกชาติภุชงค์ เรือพระที่นั่งตามกระบวนขบวนเรือสุรเวทย์ภักตร์ เรือพาสีรังทวีป กระบวนขบวนเรือสุรปักษ์ เรือสุครีพครองเมือง เรือดั่ง เรือแซงพริ้งพร้อมรวมทั้งสิ้น 40 ลำ ตามขัตติยราชประเพณี

ภาพวิจิตรจากความฝันของแผ่นดินสยามออกมาปรากฏลอยลำเป็นเรือรูปต่างๆ จากใจนายช่างที่สืบสานจินตนาการจากอดีต ออกแบบให้ท้องเรือเหมือนลอยเหนือผิวน้ำ เคลื่อนลำด้วยพายเงินพายทอง

เสียงพลพายุเท่กล่อม ขับขานทำนองข้าพพร้อมกระทุ้งเล่ารุกเร้าให้จังหวะพายุ จังหวะหัวใจเต้น กลางแสงแดด กับเงาสะทอนรับริ้วคลื่น คืองานศิลปะขนาดใหญ่ได้อิพารลอยน้ำ

ครั้งแรกนายช่างฝรั่งเศสของเราได้เห็นความงามสุดท้ายแห่งสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญชมร่อยอยู่ เพียงคอยให้พระราชพิธีสำคัญผ่าน แม้ระแคะระคายเป็นข่าวลือจะเกิดในงานนั้น ก็ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นจนสองเดือนล่วงแล้ว

เช้าตรู่วันที่ 24 มิถุนายน นายทหารกลุ่มหนึ่งซึ่งชมร่อโอกาสมานานก็ขนขววนรถยนต์เกราะรถรบเล็กกรมทหารม้า กรมทหารปืนใหญ่ จัดคลังกระสุน ปลุกนายทหารชั้นผู้น้อยมารวมกัน ดันพลทหารออกจากกรมกอง มุ่งตรงไปรวมพล ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม แล้วทหารอีกส่วนก็แยกย้ายไปจับกุมเชิญเจ้านายจากวังต่างๆ โดยเฉพาะคณะอภิรัฐมนตรี เช่น กรมพระนครสวรรค์ฯ กรมพระยานริศฯ กรมพระยาดำรงฯ หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร พระยาสิทธิราชเดโชชัย ฯลฯ

แล้วคณะราษฎรก็ประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งก่อนหน้านี้ความขัดแย้งกับระบบราชการไทยมีเป็นอันมาก เนื่องแต่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจากทางยุโรปลามไปทั่วโลกถึงไทยด้วย ต้องดูอยู่ข้าราชการออกเป็นลำดับ เกิดระส่ำระสาย เล่นพรรคเล่นพวก ว่าคนเก่ารุ่นก่อนแสดงอำนาจขาดความยุติธรรม ทั้งนักเขียนต่างๆ ก็โหมเขียนให้ราษฎรตื่นตัว ศรีบูรพา นามปากกาของกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นนักเขียนหัวก้าวหน้าเขียนบทความได้อย่างมีพลัง เขียนนิยายที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงว่าคนเรามีความสามารถได้โดยไม่ใช่ว่าจากชาติกำเนิด แต่อยู่ที่มีโอกาสศึกษา เริ่มเรียกหาประชาธิปไตยและการมีรัฐธรรมนูญมากขึ้น

กล่าวถึงการศาสนาที่ล้าหลัง ยังปรับคำสอนไม่ทันสมัย แปลความตามอักษรเกินไป ปีเดียวกันนี้ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเล็กน้อย พระหนุ่มรูปหนึ่งชื่อมหาเจียม ต่อมาฉายาพุทธทาสภิกขุ เบื่อการเรียนเปรียญธรรมในกรุง กลับบ้านเกิดไปหาวัดร้างอยู่เพื่อศึกษาพระไตรปิฎกด้วยตัวเองจนกว่าจะเข้าใจแจ้ง

เช่นเดียวกับผู้ศรัทธาศิลปะทั้งหลาย ภายหลังศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วก็ปรารถนาก้าวสู่การฝึกปฏิบัติสร้างงานศิลปะเพื่อเป็นศิลปิน

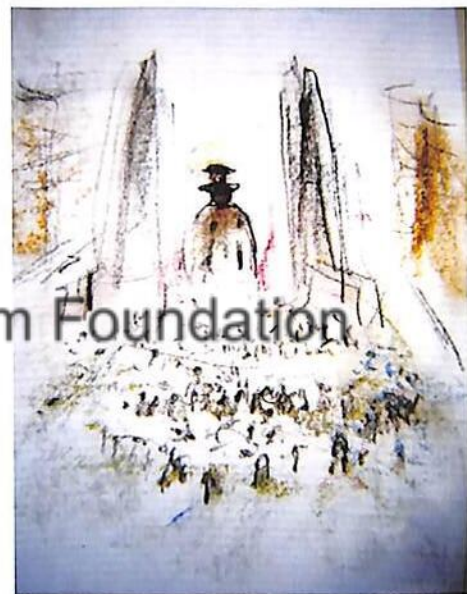
คณะราษฎรมีอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นมันสมอง เรียนพื้นฐานทางนิติธรรม ก็พยายามไปสู่การปฏิบัติ ต่างมีเป้าหมายเพื่อให้บ้านเมืองทันสมัย ก้าวไปข้างหน้าสู่ระบอบประชาธิปไตย ประกาศหลัก 6 ประการ เอกราช ความปลอดภัย เศรษฐกิจ เสมอภาค เสรีภาพ และประการสุดท้าย ให้การศึกษาแก่ราษฎรอย่างเต็มที่

ครั้นรุ่งปีต่อมาคือ พ.ศ. 2476 อาจารย์เฟโรจิกมีโอกาสดำเนินตามหลักคณะราษฎรข้อสุดท้าย เตรียมเปิดโรงเรียนสอนวาดเขียนตามแนวสมัยใหม่ในสมัยนั้น หลังจากท่านมาอยู่เมืองไทยได้ 10 ปี

อาจารย์ปรีดีก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ในปี พ.ศ. 2477 นั้น เป็นลักษณะตลาดวิชา ไม่จำกัดอายุผู้เรียน ทุกคนสามารถเรียนเพื่อยกระดับความรู้ มีผู้สมัครเรียนกว่า 7 พันคน พร้อมกับโรงเรียนประณีตศิลปกรรมของเราที่เปิดการเรียนวาดเขียนในปีนั้น มีผู้สมัครเรียนเกือบ 10 คน ไม่จำกัดอายุเช่นกัน คนหนึ่งชื่อ เพื่อ ทองอยู่

เมื่อตั้งโรงเรียนประณีตศิลปกรรมได้ไม่นาน โลกก็มีปัญหา เกิดสงครามกลางเมืองสเปนอีก อิตาลีกับเยอรมันเข้าไปช่วยฝ่ายหนึ่ง รัสเซียกับเม็กซิโกช่วยอีกฝ่าย เหตุการณ์นี้ถือเป็นการรบอันเกรียงไกร ก่อนเปิดฉากสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเยอรมันเข้าตีโปแลนด์ก่อนในปลายปี พ.ศ. 2482 พอรุ่งปี เยอรมันลุยบุกเดนมาร์ก นอร์เวย์ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม แล้วเข้ายึดปารีสเมืองหลวงของฝรั่งเศสอย่างง่ายดาย อิตาลีประกาศสงครามกับอังกฤษและฝรั่งเศสทันที

จอมพล ป. นายทหารหนุ่มขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีแทนพระยาพหลฯ ปลายปี พ.ศ. 2481 ได้กลืนสงครามที่รับสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย วางฐานฤกษ์ปี พ.ศ. 2482 และเมื่อเห็นฝรั่งเศสเพลี่ยงพล้ำก็เรียกร้องดินแดนไทยในอินโดจีนที่ฝรั่งเศสขูดไปเมื่อราวปี พ.ศ. 2436 แต่ฝรั่งเศสป่วยเปื่อยจึงรีบส่งเครื่องบินลำขายแดนกัน ฝ่ายญี่ปุ่นอาสาเจรจาสงบศึกเอาไทยเป็นพวก ไทยได้ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืนมา แล้วญี่ปุ่นก็เคลื่อนทัพเข้าอินโดจีน อ้างว่าเพื่อรักษาความสงบ

ภาพจากนิทานประชาธิปไตยเรื่อง "เรือกับร่ำ"
1 ใน 100 เรื่องที่ยาวจนควรอ่าน

ผลงานอาจารย์เฟโรจิก กับศิษย์ร่วมสร้าง พ.ศ. 2483

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเปิดในปี พ.ศ. 2483 ที่รบกับฝรั่งเศสนั้น อาจารย์เฟโรจิกกับลูกศิษย์ที่เรียนในโรงเรียนประณีตศิลปกรรม แม้ไม่มีคนก็ร่วมกันปั้นอวดฝีมือในที่สาธารณะ เป็นรูปปั้นนูนสูง เล่าเรื่องราวคณะราษฎรประกาศบัญญัติ 6 ประการ ประดับฐานที่เป็นปีกสูงทั้งสี่ มีแท่นฐานกลมตรงกลางรองรับรัฐธรรมนูญ

รูปปั้นนูนสูงชุดนั้น เป็นรูปคนมีกล้ามเนื้อเป็นตัวแทนความจริง ซึ่งไม่เคยมีการปั้นแบบนี้มาก่อน และเมื่อคิดว่ารบชนะฝรั่งเศสก็เปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย จอมพล ป. ได้ข้ามขั้นขึ้นเป็นจอมพลจากการรบนั้น ก็เสนอให้สร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิเป็นประจักษ์พยานการสู้รบ อาจารย์เฟโรจิกกับศิษย์ได้ร่วมกันแสดงฝีมือปั้นรูปทหารต่างๆ ยืนถืออาวุธรอบฐานอนุสาวรีย์ชัยฯ ที่ออกแบบเป็นรูปดาบปลายปืน ซึ่งเปิดในปี พ.ศ. 2485 อีกแห่งหนึ่ง

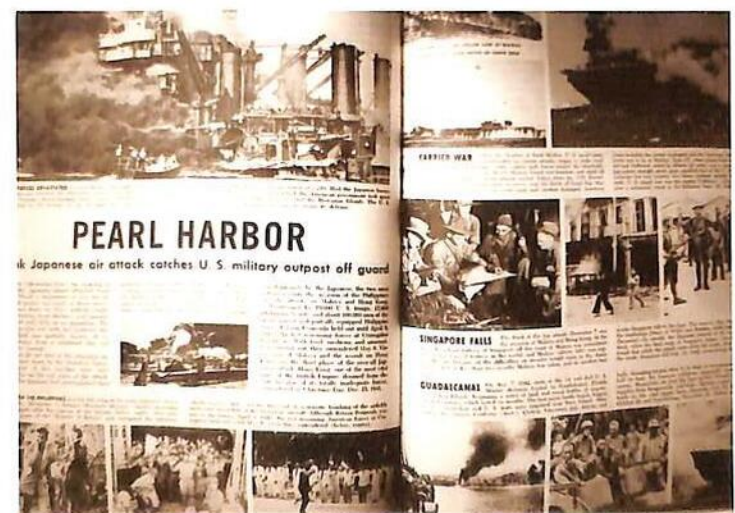
4

พ.ศ. 2486

ขณะเริ่มสร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ญี่ปุ่นได้ยกกองทัพเรือบุกไทยตลอดแนวฝั่งทะเล จากบางปูปากอ่าวไปจรดสงขลาและปัตตานีวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ช่วงเวลาเดียวกันนั้นกองทัพญี่ปุ่นก็ส่งฝูงบินดลุ่มฐานทัพเรืออเมริกาที่อ่าวเพิร์ลจนย่อยยับในระดับเป็นอัมพาต อเมริกาจึงเข้าร่วมสงคราม

รัฐบาลไทยแตกเป็น 2 ฝ่าย จอมพล ป. เห็นว่ากำลังรบไทยสู้ไม่ไหว นอกจากจะพากันตายมากมายแล้ว อาจต้องตกเป็นเมืองขึ้น จึงยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านไปรบอังกฤษที่ปกครองพม่า ฝ่ายอาจารย์ปรีดีไม่ยอม จึงถูกผลักดันให้พ้นคณะรัฐมนตรี ขึ้นไปเป็นคนสำเร็จราชการแทนพระองค์ แล้วแอบสร้างหน่วยกู้ชาติลับๆ ที่เรียกว่าเสรีไทย

ต่อมาไม่กี่วัน รัฐบาลจอมพล ป. ร่วมกับญี่ปุ่นประกาศสงครามกับพันธมิตร มีผลให้ฝรั่งเศสทั้งปวงในเมืองไทยแตกตื่นแตกหนี ทหารไม่รอดถูกจับเข้าค่ายกักกัน ฝ่ายพันธมิตรก็จับคนญี่ปุ่นและไทยข้างบ้าง

ญี่ปุ่นโจมตีอ่าวเพิร์ล พร้อมบุกขึ้นอ่าวไทยปลายปี พ.ศ. 2484

เพื่อ ทองอยู่ ศิษย์เอกคนหนึ่งของอาจารย์เฟโรจีใส่หมวกกะโล่ กางเกงขาล้น ถุงเท้ายาวถึงเข่า เดินเท้าปี พ.ศ. 2483 เข้ามาทางแมสซอด ขึ้นเหนือไปทางมะละแหม่งแล้วนั่งรถไฟไปรางกุ้ง ลงเรือข้ามไปอินเดียขึ้นเมืองกัลกัตตา แล้วเดินต่ออีกราวร้อยไมล์ ถึงจุดหมายสิ้นๆ จากอาจารย์ไปขอเรียนที่มหาวิทยาลัยวิศวกรรมติ ศานตินิเกตัน สำแดงฝีมือเขียนภาพจนเป็นที่เลื่องลือ กระทั่งวันจอมพล ป. ประกาศสงครามกับพันธมิตร บรรดาอาจารย์และศิษย์มหาวิทยาลัยนั้นตื่นตระหนกมางดู ทหารตำรวจหัวตัวเพื่อหนุ่กับคนไทยอีกสามสี่คนไปขังในค่ายกักกันที่ใดไม่มีใครทราบ

แล้วสงครามก็ลุกลามจากยุโรป แอฟริกา เข้าเอเชีย อังกฤษส่งเรือประจัญบานที่มั่นใจว่าไม่มีวันล่ม ชื่อ รีพลส์กับปรินซออฟเวล 2 ลำ มุ่งมาทางฝั่งมาเลเซีย โดนญี่ปุ่นถล่มล่มจมกันทะเลทำให้พันธมิตรเสียขวัญ เริ่มส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดกรุงเทพฯ บ้าง

นักเรียนไทยในอังกฤษและอเมริการวมตัวก่อตั้งคณะเสรีไทย ด้วยความเชื่อว่ามีคนในประเทศต่อต้านญี่ปุ่น

พอเข้าต้นปี พ.ศ. 2486 กองทัพอเยอรมันส่วนใหญ่ซึ่งบุกลึกเข้าไปรบในรัสเซีย แล้วติดกับดักอยู่ในวงล้อมกลางหิมะ จนพ่ายแพ้ย่อยยับในศึกสตาลินกราด ทหารเยอรมันตายกว่าแสน ถูกจับเป็นเชลยกว่า 3 แสน เริ่มเห็นแสงแพ้

กลางปีสัมพันธมิตรขึ้นเกาะซิดิซียของอิตาลี กรุงโรมโดนทิ้งระเบิดครั้งแรก มุสโสลินีถูกปลดเพราะรบแพ้บ่อยครั้ง ตั้งจอมพลบาโดกลิโอขึ้นเป็นนายกฯ แทน แล้วอิตาลีก็กลับลำประกาศสงครามกับเยอรมัน ทันทีนั้นกองทัพอเยอรมันทุกแห่งในสนามรบก็ขยี้ทหารอิตาลีที่ไม่ทันตั้งหลักอย่างน่าสยดสยอง

อาจารย์ซี เฟโรจี ซึ่งเป็นอิตาลีเลียนถูกจับเพราะการเปลี่ยนข้างเป็นฝ่ายพันธมิตร เคราะห์ดีที่ช่วยได้ทัน ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นไทย พระยาอนุমানราชธนดั่งให้ ‘ศิลป์ พีระศรี’

ช่วงอิตาลีกลับลำประกาศสงครามกับเยอรมันนั้นเป็นช่วงเดียวกับที่มหาวิทยาลัยศิลปากรถือกำเนิด กลางมทาสงคราม 12 ตุลาคม พ.ศ. 2486

เวลานั้นเสรีไทยต่างๆ ทางอินเดียหาทางลอบเข้ามาประสานงานในเมืองไทยจากหลายทาง คนหนึ่งชื่อแซมเป็นนักเรียนอังกฤษ เสียตายบินมาโอดรุ่มแต่ลงผิดที่ชัยนาท เกือบถูกฆ่า แต่ชาวบ้านตื่นตื่นเห็นเป็นอกินิหาร ไม่น่าเชื่อว่าคนเป็นๆ จะโดดจากเรือบินลงมาได้ ซึ่งต่อไปนายแซมผู้นี้จะพบกับอาจารย์ศิลป์ในภายหลัง

กลางปี พ.ศ. 2487 นั้น วัน D-DAY สัมพันธมิตรทางยุโรปยกพล 6 แสน เครื่องบิน 5 พันลำกับเรือและพาหนะนับไม่ถ้วน ขึ้นฝั่งนอร์มั่งดิของฝรั่งเศส แล้วรุกไล่กองทหารเยอรมันแตกพ่าย ทั่วเวลาใกล้กันนั้น จอมพล ป. ต้องลาออกเพราะสภาไม่ผ่านกฎหมายเรื่องจะย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์

ฝ่ายกองทัพอเมริกาในแปซิฟิก ก็รุกไล่ญี่ปุ่นแพ้ย่อยเยแล้วเกาะเล่า

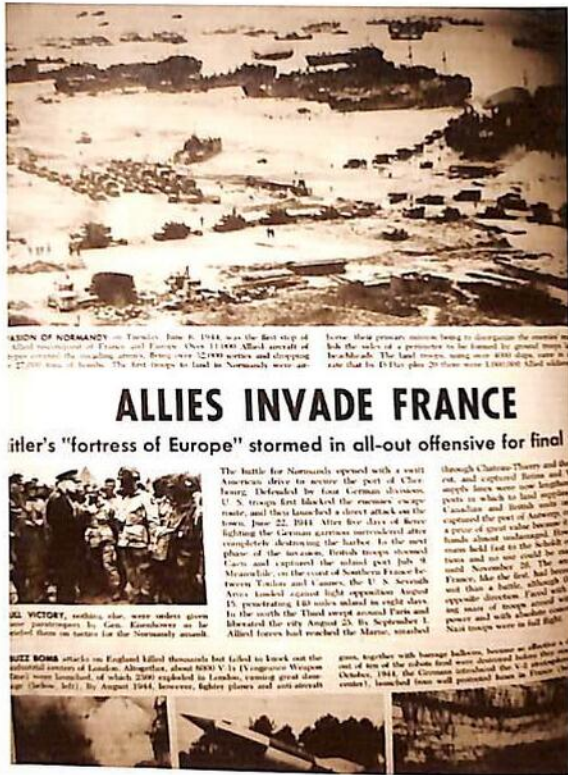
เมื่อเข้าปี พ.ศ. 2488 ปีสุดท้ายของสงคราม พันธมิตรทิ้งระเบิดโรงไฟฟ้าสามเสนและวัดเลียบ กรุงเทพฯ ขาดไฟฟ้า เสียงระเบิดคราวใด ชาวศิลปากรวิ่งหลบ สงบแล้วก็วาดปั่นต่อไม่เคยสู้รบอะไรกับใครเขา แต่ก็เรามีนักศึกษาอยู่แค่นั้น ขณะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อนบ้านเป็นที่กักกันเชลยสงครามมากมาย เชลยฝรั่งอีกหลายหมื่นถูกบังคับสร้างทางรถไฟสายพม่าจากเมืองกาญจน์กลางป่าลัมตายไม่ต่องนับ

กองทัพโซเวียตรัสเซียก็รุกกลับบุกถล่มเบอร์ลินย่อยยับ ฮิตเลอร์ฆ่าตัวตาย พร้อมๆ กันนั้นมุสโสลินีถูกแขวนคอ ภาพความหายนะของโลกและความตายของผู้คนหลายสิบล้าน งานศิลปะชิ้นเยี่ยมในเมืองเหล่านั้นจะถูกเผาผลาญทำลายไปสักเท่าไร ว่ากันว่าเมื่อเยอรมันบุกเข้าฝรั่งเศส งานศิลปะในพิพิธภัณฑ์สำคัญๆ อย่างในลูฟว์นั้นได้เคลื่อนย้ายไปซ่อนก่อนจนทุกห้องว่างเปล่า แต่เยอรมันก็ขวนส่วนหนึ่งจากที่อื่นไปได้บ้าง ครั้นต่อมารัสเซียบุกถล่มถล่มเยอรมันจนวินาศ ภาพเขียนและรูปปั้นในเบอร์ลินเมืองหลวงจะเหลืออะไร

กระทั่งสงครามผ่านไปกว่า 40 ปี ทางรัสเซียได้นำภาพเขียนที่ได้ในสงครามโดยเฉพาะจากเยอรมันนั้นออกแสดงครั้งใหญ่ สร้างความตื่นตื่นใ้วงการศิลปะ ทุกภาพมีประวัติละเอียดเสียจนต้องขอบคุณ ว่าภาพนั้นโมเนต์วาดที่ไหนเมื่อไหร่ ชุดเดียวกับภาพใดและภาพนี้เปลี่ยนมือไปอยู่กับใคร แล้วต่อไปที่ไหนบ้าง ก่อนตกมาอยู่ในเยอรมัน และภาพคู่กันหรือข้างเคียงนั้นขณะนี้อยู่ที่ไหน บรรยายด้วยว่าขณะพบภาพจำนวนหนึ่งกำลังถูกขนย้ายหรือพบในที่ซ่อนกลางเสียงระเบิดระงมจากทุกทิศ และไฟกำลังไหม้ไหม้ สรูป

ภาพเหมือนอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ฝีมือ เทื้อ หริพิทักษ์

วัน D-DAY 6 มิถุนายน พ.ศ. 2487 หลังตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรราว 8 เดือน

พิพิธภัณฑ์ลูฟว์ ร้าง ทุกภาพหาย เหลือแต่กรอบเปล่า

โชคดีที่ได้ปกป้องของล้ำค่าเหล่านี้ไว้ จะว่าเป็นสินสงครามยึดมารี ถ้าเทียบกับชีวิตคนรัสเซียที่ทหารเยอรมันบุกเข้ามาฆ่าเฉพาะเมืองสตาลินกราดนับแสนๆ ศพนั้น ไม่อาจแลกกับภาพเขียนเหล่านี้

ครั้นสงครามปิดฉากด้วยประมาณ 2 ลูกที่อิโรชิมาและนางาซากิเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 ปิดฉากคนตายอีกนับแสน เมืองทั้งเมืองหายับ สงครามสงบแต่คนทุกประเทศยังทุกข์ทรมานอีกนาน หมดแรงซ่อมแซมบ้านเมือง อาหารไม่มีกิน สัตว์เลี้ยงต่างๆ แตกตื่นล้มตายยิ่งกว่ามนุษย์ เชื้อเพลิงขาดแคลน จิตใจหดหู่ทุ้อแท้ ไร้ญาติขาดมิตร

ทางการอังกฤษประกาศว่า ประเทศเล็กๆ อย่างสยามบังอาจประกาศสงครามกับพันธมิตร ให้ปรับข้าว 1,500,000 ตัน ถึงคราวพยานะของประเทศ ทั้งอังกฤษจะไม่ปล่อยเงินไทยที่อังกฤษกักไว้ หากจ่ายข้าวก็จะยกเลิกสถานะสงครามให้เป็นอิสระ ค่าชาคนนั้นมีลักษณะข่มขู่เป็นสัญญาเอาเปรียบถึง 21 ข้อ

อันที่จริงคนไทยส่วนใหญ่ในชนบทยังพอหาข้าวปลาผักหญ้าอาหารต่างๆ ประทั่งตัวได้ แม้ขาดแคลนสิ่งของอื่นๆ แต่ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอย่างขนิດเคยชินกับความจนมาหลายชั่วคนไม่สู้เดือดเนื้อร้อนใจ

ผู้ที่เดือดร้อนต่อไปคือ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร

อาจารย์ปรีดีซึ่งประกาศยุบสลายเสรีไทยไปแล้วหาทางช่วย หลังจบภาระหน้าที่ภูษาดิโดยทุกคนไม่ต้องการรางวัลความชอบใด หากจะเป็นชัยชนะที่พาประเทศชาติรอดสงครามมาได้นั้นท่านว่าย่อมเป็นชัยชนะของประชาชนคนไทยทุกคนทั้งสิ้น แล้วอาจารย์ปรีดีหาทางแก้ปัญหาเรื่องข้าวกับอังกฤษ แต่แล้วเกิดรัฐประหารนำรอดถึงยิงทำเนียบที่พักท่านเข้าตรูวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 แต่โชคดีหลบหนีลงเรือจ้างรอดพ้นได้ แล้วลี้ภัยไปเมืองจีน

หลังสงครามต้นปี พ.ศ. 2491 นั้น อาจารย์ศิลป์นำศิลปะไทยไปเปิดนิทรรศการที่ลอนดอน งานชิ้นเยี่ยมที่สร้างความตื่นเต้นเป็นพิเศษในการแสดงนั้น คือพระพุทธรูปปางลีลาขนาดใหญ่จำลองไปจากวัดเบญจมบพิตรว่ามีศิลปะอังกฤษมาเวียนชมครั้งแล้วครั้งเล่า กับผลงานภาพเขียนอื่นๆ ของศิลปินไทย และที่พิเศษอีกส่วนหนึ่งคือภาพคัดลอกจากผนังโบสถ์ต่างๆ ฝีมือเพื่อ ทองอยู่ เปลี่ยนนามสกุลเป็นหริพิทักษ์ หลังถูกปล่อยตัวจากค่ายกักกันที่อินเดีย ติดอยู่นานถึง 4 ปีครึ่ง กับเชลยสงครามทั้งเด็กและผู้ใหญ่หลายชาติประมาณ 2 หมื่นคน มีร่วลาดหนามไฟฟ้ากันหลายชั้น อดอยากขาดแคลนอาหารทั้งในค่ายและนอกค่าย คนตายทุกวัน ป่วยเป็นมาลาเรีย โรคบิด โลหิตจางเรื้อรังถ้วนหน้า อากาศร้อนจัดหนาวจัดมาก ถูกบังคับให้ขุดคูทำงานหนัก รอดตายกลับเมืองไทยกลายเป็นคนไร้บ้าน เรไปตามวัดคัดลอกภาพไว้ก่อนภาพจริงสูญหาย